

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL PLANNING AND DEVELOPMENT

VOLUME 1 (1)

DECEMBER 2011

ISSN : 1985-3092

<i>Mohd Fadzil Abdul Rashid Ishak Ab. Ghani</i>	The Importance Of Internal Migration In Urban Planning Process. A Case Study Of Klang Valley	1
<i>Siti Rashidah Md Sakip Aldrin Abdullah Noraini Johari Mohd Najib Salleh</i>	Evaluating Fear Of Crime In Neighbourhood : A Structural Equation Approach	13
<i>Siti Akhtar Mahayuddin Joy Jacqueline Pereira Wan Hamidon Wan Badaruzzaman Mazlin Mokhtar</i>	Generation And Management Of Waste In Residential Construction	20
<i>Mohd Fauzi Mohd Harun Mohamed Saladin Abdul Rasool Ariffin Mohd Salleh Mohd Hafiz Hanafiah NorAini Idris Masthurhah Ismail Ridzuan Mohd Taib A Ghani Osman</i>	The Weighted Fakir Miskin Index As An Alternative Measurement Of Poverty : A Conceptual Framework	28
<i>Mohd Afandi Abu Bakar Abdul Malek A Tambi Mohd Fauzi Mohd Harun</i>	Islamic Bank Assets Management Performance : An Empirical Evaluation	32
<i>Masthurhah Ismail Mohd. Zahirwan Halim Bin Zainal Abidin</i>	Mechanism For The Development Of Quality Services According To The Islamic Perspective	42
<i>Norehan @ Norlida Binti Haji Mohd Noor Md Yusof Bin Hamid</i>	Total Asset Management In The Public Client : A Critical Analysis Of Building Maintenance Budget Determination	49
<i>Norainah Abdul Rahman Dasimah Omar Abdul Ghani Salleh</i>	The Research Modelling In Neighbourhood Quality	59
<i>Siti Norlizaiha Harun Zuraini Md Ali Rodiah Zawawi</i>	The Changing Image And Identity Of Kota Bharu, Kelantan, Malaysia : From Cultural City To Islamic City	66
<i>Siti Norlizaiha Harun Mohd Nasurudin Hasbullah Azira Ibrahim</i>	Struktur Ruang Dan Elemen Persekitaran Rumah Melayu Tradisi Di Kelantan	72
<i>Ashrof Zainuddin Kamsiah Hj. Sirat</i>	House Prices And Affordability In Malaysia	80

NOTA PENYELIDIKAN/RESEARCH NOTE

**STRUKTUR RUANG DAN ELEMEN PERSEKITARAN RUMAH
MELAYU TRADISI DI KELANTAN
SPACE STRUCTURE AND ENVIRONMENTAL ELEMENTS OF MALAY
TRADITIONAL HOUSE IN KELANTAN**

Siti Norlizaiha Harun, Mohd Nasurudin Hasbullah, Azira Ibrahim

ABSTRAK

Penyelidikan ini bertujuan untuk mengenal pasti struktur ruang persekitaran rumah Melayu tradisi dan elemen yang membentuk karektor kampung tradisi di Kelantan. Melalui penyelidikan ini, salah satu nilai dan tradisi masyarakat Melayu telah dapat dikesan iaitu norma-norma masyarakat dalam merancang dan menyusun atur ruang aktiviti. Ia merupakan satu kebudayaan atau perilaku yang berlaku dalam masyarakat Melayu tradisi yang mungkin selama ini dilihat sebagai satu panorama lanskap kampung sahaja. Hasil daripada kaji selidik di tapak, didapati struktur ruang persekitaran rumah Melayu tradisi di perkampungan di Kelantan terbahagi kepada dua (2) bahagian iaitu hadapan dan belakang. Bahagian hadapan rumah dikenali sebagai halaman atau laman. Ia merupakan kawasan ruang terbuka yang tidak dihalangi pandangan daripada jalan utama. Ciri-ciri yang umum yang dapat dilihat pada halaman rumah Melayu ialah halaman tidak berumput, pokok buahan seperti rambutan atau mempelam ditanam di hadapan rumah, terdapat juga pangkin kayu tempat berehat dan telaga. Bahagian belakang rumah merupakan kawasan aktiviti penghuni dan sebahagiannya merupakan sumber ekonomi keluarga. Kawasan ini dibahagikan kepada beberapa struktur ruang iaitu kawasan kebun, kawasan dusun dan kawasan penternakan. Kesignifikanan penyelidikan ini ialah dapat mengembangkan lagi ilmu berkaitan warisan budaya Melayu yang bukan hanya dari segi seni bina tetapi cukup luas dari aspek pemilihan tapak rumah dan berkembang kepada sebuah penempatan tradisional yang amat berstruktur, mempunyai nilai, dan identiti budaya yang unik dan indah.

Kata kunci: Ruang, elemen persekitaran, rumah Melayu, budaya

ABSTRACT

This research aims to identify the space structure of Malay traditional houses and environmental elements which form the character of traditional villages in Kelantan. Through this research, one of the values and tradition of the Malaya community has been detected, namely, societal norms in planning and layout of space activity. It is culture or behaviour which occurs in traditional Malay community which, all this while, has been perceived as one of the panorama of village landscape. Based on site survey, the space structure of the Malay traditional village house in Kelantan falls into two parts: the front and rear sections. The front section of the house is known as the compound. It is an open space that does not block the view from the main road. Features that are commonly seen in the compounds are non-grassy areas, fruit trees such as rambutan or mango planted in front of the house. There is also the wood bunk for retreat and a well. At the back section of the house are the house occupants' areas of activity and it may also serve as the family's economic resource area. This area is divided into several structured spaces such as garden area, orchard and breeding ground. The significance of this research is it will enhance the knowledge on Malay cultural heritage, not just from the architectural aspect but also from the perspective of house site selection. This may expand into a well-structured traditional settlement that has value and cultural identity which is unique and beautiful.

Keywords: Space, environmental elements, Malay house, culture

Correspondence Author: Siti Norlizaiha Harun, Faculty of Architecture Planning and Surveying, Universiti Teknologi MARA (Perak). Email: norliharun@gmail.com

Mohd Nasurudin Hasbullah, Faculty of Architecture Planning and Surveying, Universiti Teknologi MARA (Perak).

Azira Ibrahim, Faculty of Architecture Planning and Surveying, Universiti Teknologi MARA (Perak).

PENDAHULUAN

Pembinaan sesebuah kediaman atau rumah masyarakat Melayu tradisi sememangnya dipengaruhi oleh alam sekitar dan cara hidup masyarakat Melayu. Idea dan gagasan masyarakat setempat untuk merancang dan membina rumah bermula dari pemilihan tapak seterusnya meletakkan elemen yang bakal melengkapkan sebuah kediaman. Ini bermaksud selain rumah, masyarakat Melayu dapat menstruktur dan memilih unsur atau elemen yang melengkapkan kehidupan berumah seperti rumah bukan hanya perlu pada kelengkapan perabut dan perkakasan memasak tetapi rumah juga perlu ada kehidupan diluarnya. Maksud di luar pula ialah kawasan persekitaran rumah. Persekitaran rumah Melayu tradisi bagaikan ada peraturan tertentu yang tersirat. Ruang dan elemennya bagaikan diatur dan ada sebab tertentu penghuni menstrukturkannya. Kebiasaannya, susunan rumah-rumah di perkampungan Melayu adalah secara berkelompok. Seringkali sekeping tanah milik sendiri atau anggota keluarga. Saiz tanah yang agak luas turut menjadi kediaman beberapa kelompok keluarga yang bersaudara atau mempunyai pertalian keluarga. Susun atur rumah kampung tidak mempunyai sempadan yang luas. Susunan adalah secara bebas (*informal*) dan lebih banyak ruang terbuka wujud seolah-olah dirancang bagi memastikan tiada privasi antara sempadan tanah. Ruang-ruang ini bolehlah dianggap atau menjadi ruang komuniti bagi aktiviti penduduk seperti gotong-royong, kenduri-kendara, dan aktiviti kebudayaan.

Karektor dan identiti perkampungan Melayu tradisi telah lama digambar dan dirakamkan oleh penjajah yang datang ke Tanah Melayu. Pandangan ke atas kampung tradisi dan persekitarannya telah dihuraikan oleh Moorhead (1957) dalam Ezrin Arbi (1986), yang berbunyi:

“Di sana, di tepi sungai, terdapat sekumpulan rumah-rumah daripada buluh atau jenis-jenis kayu lainnya; tiap-tiap rumah ditunjang dengan tiang-tiang sehingga tidak tercapai oleh banjir atau binatang-binatang liar. Ketika membina rumah-rumah yang demikian itu orang-orang peribumi mungkin telah mendapat ilham dari bentuk pokok-pokok bakau yang banyak tumbuh di sepanjang sungai itu. Pokok-pokok bakau menjulang tegak ke atas dari akar-akar peranca yang terbenam di dalam sungai sehingga dahan-dahannya nampak seolah-olah terapung di atas permukaan air. Tiap-tiap rumah yang berbumbung daun atap itu mempunyai kebun dan dikelilingi oleh pohon-pohon, dan seluruh kampung itu dilingkari oleh pagar kasar dengan pintu gerbang yang bersahaja..”

Pandangan ini secara tidak langsung memperlihatkan bahawa rumah merupakan salah satu peralatan budaya yang penting dalam kehidupan sesuatu masyarakat. Rumah Melayu dan pembinaannya menggambarkan satu bentuk budaya bagi orang Melayu yang mendiaminya. Rumah Melayu tradisional adalah sebahagian warisan seni bina orang Melayu yang sangat bernilai dan telah direkabentuk serta dibina sehingga menampilkan betapa mahir dan kreatifnya orang Melayu dalam bidang seni bina. Menurut Christopher Alexander (1977), seni bina terbaik adalah tercipta atau terjelma hasil daripada sokongan alam sekitar. Masyarakat tradisional dikatakan lebih memahami dan menghasilkan produksi yang lebih menjiwai alam sekitar. Ini dapat dilihat melalui corak (*pattern*) yang mempunyai bahasa (*language*) dan boleh diterjemahkan ke dalam elemen fizikal seperti bangunan, tumbuhan, peralatan dan perkakasan tradisional. Kesemua elemen ini pula bersepadu dengan nilai-nilai tradisi seperti cara hidup, pekerjaan, sikap, kepercayaan dan nilai kerohanian. Kesepaduan fizikal dan kerohanian (*physically and spiritually*) menghasilkan corak atau ‘*pattern*’ seni bina kampung tradisi yang menarik.

Selain seni bina rumah, masyarakat Melayu tradisional juga begitu begitu berseni dalam menterjemahkan corak perletakan rumah-rumah mereka. Tanpa peraturan bertulis, hubungan alam persekitaran dan pekerjaan telah menstrukturkan idea dan pemikiran memilih tapak, membina dan mengatur elemen yang perlu ada di persekitaran kediaman. Maka tidak hairanlah apabila kita dapati kebanyakan penduduk tempatan menjalankan aktiviti penanaman padi dan berkecimpung dalam bidang perikanan sebagai sosio-ekonomi utama kerana ia disesuaikan kepada reka bentuk topografi yang sedia ada. Di samping itu, penempatan di kawasan tanah berpayu banyak mempengaruhi sistem reka bentuk rumah tradisional yang mempunyai ciri-ciri penyesuaian terhadap aras tanah yang lembap, iklim tropika, dan masalah banjir. Hasil kajian Ahmad Sanusi Hassan dan Ku Azhar Ku Hassan (2001), corak penempatan kampung tradisi di Malaysia boleh dibahagikan kepada tiga (3) corak penempatan iaitu kampung darat, kampung air dan kampung gabungan. Corak penempatan kampung darat dan kampung air terbentuk berasaskan ciri topografi muara dan tebing sungai. Kampung yang mulanya berjajar di tebing sungai kemudian berarah ke daratan dipanggil kampung darat manakala kampung yang bermula juga ditebing sungai, kemudian membina rumah bertiang tinggi menghala ke air dikenali sebagai kampung air. Corak kampung gabungan pula adalah gabungan dua (2) morfologi bentuk kampung darat dan air yang mana kadangkala sukar ditentukan coraknya kerana kediaman terdapat di atas air dan berkelompok meluas ke arah darat.

Keberhasilan unik hubungan seni bina dan persekitaran serta pembentukan corak kampung pada

skala yang lebih luas juga telah melahirkan perlambangan atau dailek yang dikhususkan kepada elemen fizikal di kampung. Misalnya kawasan yang hampir dengan sawah padi disebut “baruh”. Kawasan ini merupakan kawasan persekitaran rendah yang menghala ke sungai atau tali air. Boleh dikatakan keseluruhan lanskap kampung Melayu terdiri daripada kepingan sawah dan perumahan yang berjalanan dengan kawasan paya atau sungai yang menganjur ke kawasan dataran yang lebih tinggi. Kawasan yang lebih tinggi dikenali sebagai “darat”. Kawasan ini agak berbukit dan kebiasaannya terdapat dusun buah-buahan dan pokok-pokok getah. Kawasan perkampungan juga boleh dibahagikan kepada arah penempatan iaitu “hilir” dan “hulu” mengikut aliran sungai (Zainal Kling, 2000). Titik penentu kawasan hilir dan hulu ialah sebuah institusi atau bangunan penting dalam kampung seperti masjid atau kediaman ketua kampung atau penghulu. Melalui pembahagian ini, Zainal Kling (2000) juga merumuskan setiap penghuni kampung tahu letak kediamannya sama ada di hilir atau di hulu. Kawasan yang jauh ke hulu pula dipanggil “dalam” atau “solok”. Pembahagian ini juga berbeza perlambangan dan daileknya mengikut negeri namun mempunyai maksud yang sama seperti di pantai timur, pembahagian dua (2) kawasan kampung disebut “aluk jatuh” dan “aluk naik” yang bermaksud arah matahari terbit dan tenggelam.

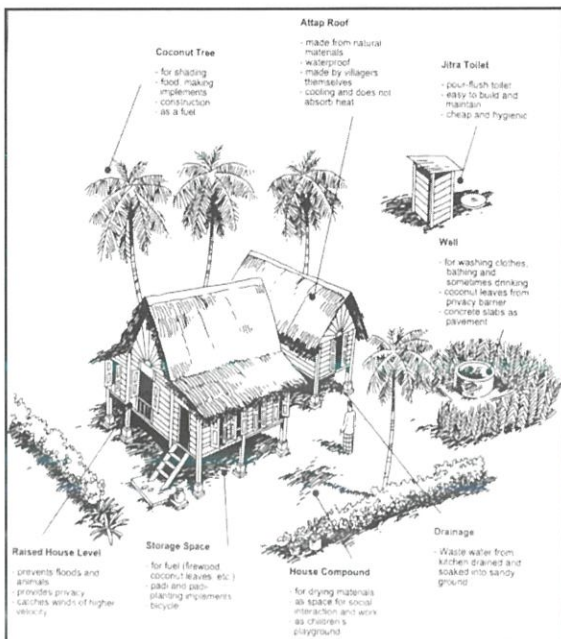
Ringkasan perbincangan dapat dirumuskan struktur ruang perkampungan Melayu tradisi adalah terbentuk secara organik mengikut bentuk sungai. Rumah-rumah dibina secara berjajar dengan bahagian serambi mengadap sungai. Terdapat lapisan kawasan perkampungan dengan rumah-rumah dibina secara kelompok dan tersebar secara individu ke arah kawasan yang lebih jauh atau hujung kampung. Selain sawah padi, lanskap yang mewarnai perkampungan Melayu tradisi ialah pokok kelapa. Hampir di setiap kawasan rumah ditanam dengan pokok kelapa. Pokok kelapa mempunyai banyak kegunaan kepada masyarakat Melayu. Ia bukan sahaja sebagai bahan makanan tetapi pokok ini dapat menjadi penapis atau peneduh daripada panas terik matahari. Secara tradisinya pokok kelapa ditanam seusia dengan rumah dibina dan setiap pokok ditanam apabila ada kelahiran anak baharu. Selain pokok-pokok kelapa, kawasan padang atau rumput luas merupakan lanskap atau panorama yang biasa terdapat. Kawasan padang ini merupakan kawasan ragut untuk lembu dan kambing. Kawasan yang lebih rendah dan berair pula terdapat Pokok-pokok nipah. Kawasan ini juga dikenali sebagai kawasan lembah dan biasa dilihat kerbau berkubang di kawasan ini.

ELEMEN PERSEKITARAN RUMAH MELAYU TRADISI

Elemen persekitaran rumah Melayu tradisi bermaksud ruang aktiviti dan elemen yang terdapat disekitar rumah. Corak dan ciri-ciri susu natur ruang persekitaran rumah Melayu diperincikan oleh Zainal Kling (2000), terbahagi kepada ruang hadapan dan ruang belakang. Ruang hadapan bermaksud halaman, biasanya tidak berumput, sentiasa kemas dan bersih dari sampah sarap. Pinggir kawasan halaman biasanya dihiasi cantik dengan tanaman bunga yang beraneka termasuk melur, bunga raya, kekwa, keembung, tahi ayam, balung ayam, bunga kertas, atau kerak nasi. Di sudut yang terdapat tanaman pokok besar sering ditanam bunga kesidang yang wangi dan menjalar tinggi melilit pohon tumpangnya itu. Sering juga terdapat pohon bunga tinggi seperti kenanga dan tanjung.

Di bahagian belakang tapak rumah Melayu sering terdapat kebun sayur-sayuran untuk kegunaan sendiri termasuk ubi kayu, keladi, keledak, pisang, cekur manis, labu, peria, petola dan terung. Di belakang kawasan kebun terdapat kawasan tempat membuang sampah, kawasan bakaran dan juga kawasan kandang haiwan ternakan seperti kambing, lembu dan kerbau. reban ayam dan itik juga terletak di belakang rumah. Berhampiran kawasan kandang haiwan biasanya ditanam pokok buah-buahan seperti durian, langsung, manggis, rambutan, ciku dan kelapa. Pokok-pokok ini juga biasanya ditanam di akhir atau penghujung kawasan rumah bagi menandakan sempadan kawasan.

Lanskap atau elemen yang sering dapat dilihat dipersekitaran rumah Melayu digambarkan oleh Lim, J.Y.(1991), seperti rajah 1, rumah Melayu mempunyai halaman atau laman di hadapan rumah. Laman ini tidak berumput dan sekelilingnya ditanam dengan pokok-pokok bunga yang turut berfungsi sebagai sempadan rumah. Kawasan halaman rumah merupakan kawasan untuk aktiviti sosial seperti perjumpaan ahli keluarga dan jiran, kenduri, tempat bermain kanak-kanak, dan dijadikan juga tempat menjemur atau menyalai buah-buahan seperti seperti buah pinang, kelapa dan asam keping. Di sekeliling rumah terutamanya di bahagian belakang berhampiran dapur, ditanam pokok-pokok kelapa yang mempunyai pelbagai kegunaan. Di bahagian belakang rumah juga, terdapat tandas dan tempat mandi. Bekalan air dikampung menggunakan air dari perigi atau telaga. Perigi digunakan secara peribadi untuk sebuah kediaman juga terdapat perigi yang dikongsi bersama beberapa rumah yang kebiasaannya mempunyai pertalian keluarga.

Rajah 1: Elemen Persekitaran Rumah Melayu
Sumber: Lim, J.Y. (1991)

Konsep perkongsian dan kerjasama merupakan prinsip asas dalam budaya Melayu. Tidak mementingkan sempadan peribadi di kawasan luar turut memberi pengaruh ke atas reka bentuk rumah Melayu. Walaupun dari segi struktur persekitaran rumah terdapat unsur-unsur sempadan seperti pokok buah-buahan dan pokok-pokok bunga namun sempadan ini dianggap sebagai sempadan tersirat berbanding pada masa kini, rumah-rumah berseni bina moden sempadan rumah dizahirkan dengan membina pagar batu atau konkrit disekeliling rumah.

STRUKTUR RUANG DAN ELEMEN PERSEKITARAN RUMAH MELAYU TRADISI DI KELANTAN

Kelantan sebuah negeri terletak di Pantai Timur Semenanjung Malaysia. Keunikan warisan budaya merupakan salah satu keistimewaan yang terdapat di Kelantan. Warisan budaya ini termasuklah budaya hidup masyarakat, adat istiadat, upacara kebudayaan, dan kesenian termasuklah juga elemen seni bina rumah-rumah Melayu masyarakat Kelantan. Salah satu ciri warisan budaya ialah panorama atau ciri-ciri lanskap yang terhasil dari gabungan seni bina, alam semulajadi dan elemen-elemen budaya seperti aktiviti masyarakat setempat. Penyelidikan struktur ruang dan elemen persekitaran rumah Melayu tradisi di Kelantan ini bertujuan memeta dan menganalisis elemen-elemen yang membentuk struktur ruang dan corak kampung tradisi di Kelantan.

Metodologi

Kaedah penyelidikan adalah berbentuk kajian kes. Kajian kes merupakan kaedah penyelidikan memilih sampel bagi mewakili satu kumpulan atau entiti yang besar. Penyelidikan struktur ruang persekitaran rumah Melayu tradisi di negeri Kelantan adalah untuk melihat ciri-ciri ruang persekitaran kediaman di beberapa buah kampung di negeri Kelantan. Negeri Kelantan dipilih sebagai asas penyelidikan ini kerana dua justifikasi:

1. Mempunyai rumah-rumah Melayu tradisi yang masih mengekalkan ciri-ciri seni bina Melayu yang asas seperti rumah bertiang tinggi dan berbumbung panjang,
2. Kedudukan geografi kampung-kampung di pesisir sungai merupakan salah satu ciri utama kampung Melayu tradisional di Kelantan.

Bagi memilih sampel yang sesuai dijadikan kajian kes, ia perlu melalui saringan. Asas utama kajian kes yang dipilih adalah memenuhi indikator atau ciri-ciri umum elemen persekitaran rumah Melayu iaitu rumah tunggal (*single house*) dengan ruang individu (tidak berkongsi).

Pemilihan Kajian Kes

Pemilihan kajian kes untuk penyelidikan ini hanya melibatkan kampung-kampung yang mempunyai kedudukan geografinya di pesisir sungai. Terdapat tiga (3) peringkat pemilihan rumah atau kediaman untuk kajian struktur ruang iaitu:

Kajian Tinjauan (*pilot study*)

Kajian tinjauan dibuat terlebih dahulu di daerah atau kawasan yang mempunyai kampung-kampung yang terletak di pesisir sungai. Antara jajahan atau kawasan yang ditinjau ialah perkampungan di Pengkalan Chepa, kawasan perkampungan di Pantai Cahaya Bulan, kawasan perkampungan di sekitar Kota Bharu, kawasan perkampungan di Tumpat dan perkampungan di Bachok. Tujuan tinjauan awal adalah untuk melihat senario dan karektor kampung. Hasil tinjauan awal, beberapa penemuan akan dapat dirumuskan tentang ciri-ciri dan karektor kampung di kawasan yang dipilih.

Merumuskan karektor kampung dan ciri-ciri kediaman terpilih

Hasil daripada tinjauan awal, kawasan perkampungan pesisir sungai terbahagi kepada dua (2) iaitu kawasan penempatan yang hampir dengan muara sungai dan kawasan penempatan yang mengarah ke darat. Pemilihan kediaman untuk kajian kes adalah kawasan yang jauh dari kawasan sungai kerana ciri-ciri kawasan kediaman yang lebih berstruktur dan tersusun. Rumah-rumah di kawasan ini mempunyai karektor dalam konteks makro iaitu gambaran sebuah kampung tradisional dan perincian

Kajian tapak kediaman terpilih

- i. Kampung Pulau Gajah, Pantai Dasar Sabak
- ii. Kampung Che Latif, Kuala Besar
- iii. Kampung Pengkalan Datu, Pantai Senok, Bachok
- iv. Kampung Kubang Kemasin, Perupok, Bachok
- v. Kampung Semut Api dan Kampung Badang, Pantai Cahaya Bulan
- vi. Kampung Pasir Kota, Kota Bharu

PENEMUAN

[illegible]

Ciri-ciri Halaman

1. Halaman tidak berumput

76

2. Sepohon pokok ditanam di halaman

Di halaman rumah ditanam dengan sepon pohon pokok besar, biasanya pokok buah-buahan seperti Rambutan dan Mempelam. Ciri-ciri pokok adalah jenis besar dan rendang (selira yang besar). Pokok besar ini bertujuan untuk teduhan kawasan terbuka dihadapan rumah. Ini dapat mengelakkan pancaran matahari terus ke bahagian serambi atau anjung rumah. Di samping itu, kawasan ini akan menjadi lebih sejuk dan nyaman. Pokok-pokok yang ditanam di halaman rumah, kebiasaannya ditanam pada usia pembinaan rumah. Ini sebagai ukuran usia rumah dapat dilihat pada saiz pokok yang semakin berusia atau matang. Selain pokok buah-buahan terdapat juga kediaman yang menanam pokok kelapa dan pokok pinang di hadapan rumah. Sebagaimana pokok rambutan atau pokok mempelam, pokok kelapa ditanam seusia dengan rumah dibina. Salah satu ciri tapak yang menunjukkan lokasi itu adalah penempatan lama boleh diukur atau dipandu dengan pokok-pokok kelapa tua yang tinggi menjulang. Pokok-pokok ini juga menjadi petunjuk atau pengenalan sesebuah rumah.

3. Pokok bunga di sudut kiri atau kanan halaman

Di halaman rumah, di sudut kiri atau kanan biasanya ditanam dengan pokok-pokok bunga. Pokok-pokok ini sama ada ditanam didalam pasu atau didalam tanah. Tujuan penanaman pokok bunga ialah untuk mengindahkan halaman rumah. Paspas bunga juga diletak di atas pangkin yang bertiang tinggi. Ini memastikan pokok tidak tenggelam ketika banjir dan penghuni rumah tidak perlu mengangkat atau mengubahnya setiap kali musim banjir. Jenis seperti bunga seperti bunga kertas, jejarum dan kemboja. Terdapat juga pokok jenis menjalar dan berbau wangi seperti pokok bunga melur dan pokok telang atau dikenali juga sebagai pokok bunga nasi kerabu yang digunakan untuk membuat masakan nasi Kerabu.

4. Pangkin dan bangku di halaman

Pangkin atau bangku besar merupakan elemen yang sering ada di halaman rumah di kampung-kampung di Kelantan. Pangkin ini biasanya diletak di bawah pokok di hadapan rumah. Pangkin ini digunakan untuk tempat berehat, berbual, bermain permainan seperti batu seremban dan dam, dan kadangkala digunakan untuk aktiviti sosial seperti memotong sayur semasa majlis kenduri.

5. Perigi di halaman rumah

Perigi atau telaga merupakan elemen yang dianggap paling unik dan menarik yang terdapat di halaman rumah-rumah masyarakat kampung di negeri Kelantan. Walaupun perigi ini tidak lagi digunakan untuk mandi tetapi ia masih dikekalkan di tempat asal. Pada masa kini, perigi yang masih mempunyai air dan air nya dipam menggunakan

enjin pengepam bagi kegunaan di dalam rumah. Pada masa dahulu kawasan terdapat perigi ini dikepong dengan pelepah kelapa atau dinding anyaman buluh bagi melindungi orang yang sedang mandi atau membasuh pakaian daripada dilihat oleh orang yang lalu-lalang.

6. Sempadan tanah dan persekitaran rumah ditanam dengan pokok kelapa

Pokok kelapa merupakan tumbuhan atau landskap yang mendominasi perkampungan Melayu tradisi walau di mana sahaja tidak mengira jenis topografi. Bagi kawasan Lembah Kelantan, tumbuhan ini menjadi ciri-ciri utama perkampungan Melayu tradisional. Pokok Kelapa bagi kawasan kampung darat tumbuh hampir setiap kawasan. Bagi kawasan kediaman pula, Pokok kelapa di tanam di belakang rumah atau di sekeliling rumah bagi menandakan sempadan tanah. Pokok kelapa merupakan pokok yang penting dalam masyarakat kampung. Pokoknya digunakan pelbagai guna. Selain untuk bahan makanan, pokok ini juga menjadi peneduh daripada panas matahari.

Belakang Rumah

Bahagian belakang rumah merupakan kawasan aktiviti penghuni dan sebahagiannya merupakan sumber ekonomi keluarga. Kawasan ini dibahagikan kepada beberapa struktur ruang iaitu kawasan kebun, kawasan dusun, dan kawasan penternakan. Aturan sempadan untuk kawasan di belakang adalah bebas namun hasil daripada kaji selidik, senario ini adalah sama bagi kediaman-kediaman yang dipilih.

1. Kawasan aktiviti dapur

Memandangkan sebahagian bilik air dan tandas telah berada dalam kawasan rumah (dibina sebagai elemen bangunan), kawasan di belakang rumah yang biasanya bersaiz kecil digunakan untuk aktiviti penghuni. Kawasan ini kebiasaannya tidak berumput. Kegiatan atau aktiviti yang biasa ialah memasak (sekiranya penghuni menggunakan dapur kayu), menyobek kelapa, dan lain-lain aktiviti riadah penghuni seperti membaiki peralatan atau perkakasan dapur.

2. Kawasan kebun

Kawasan kebun ialah kawasan penanaman yang kecil saiznya. Sayuran yang ditanam bukanlah untuk jualan tetapi untuk sara diri. Sayuran yang biasa ditanam seperti serai, daun pandan, halia, lengkuas, kunyit, pokok kari, ubi kayu, limau sasteri, betik dan sedikit sayuran yang tidak bermusim seperti kangkung, cekur manis, ulam raja dan cili. Bahan-bahan ini sentiasa boleh diambil untuk kegunaan masakan harian.

3. Kawasan penternakan

Kebiasaannya di kampung Melayu tradisi terdapat reban memelihara ayam dan itik, kandang lembu dan kambing, dan jauh di kawasan baruh terdapat tempat kerbau berkubang. Penghuni rumah memelihara ayam dan itik bagi tujuan belaan dan makanan. Begitu juga lembu, kerbau dan kambing. Lokasi reban biasanya hampir dengan rumah kerana mudah untuk memberi makanan. Biasanya makanan lebihan seperti nasi. Lokasi kandang lembu pula di kawasan pokok buah-buahan. Kedudukannya agak jauh sedikit bagi memudahkan lembu ditambat pada pokok dan lebih hampir membawanya ke padang ragut yang terletak di belakang kebun.

4. Dusun buah-buahan

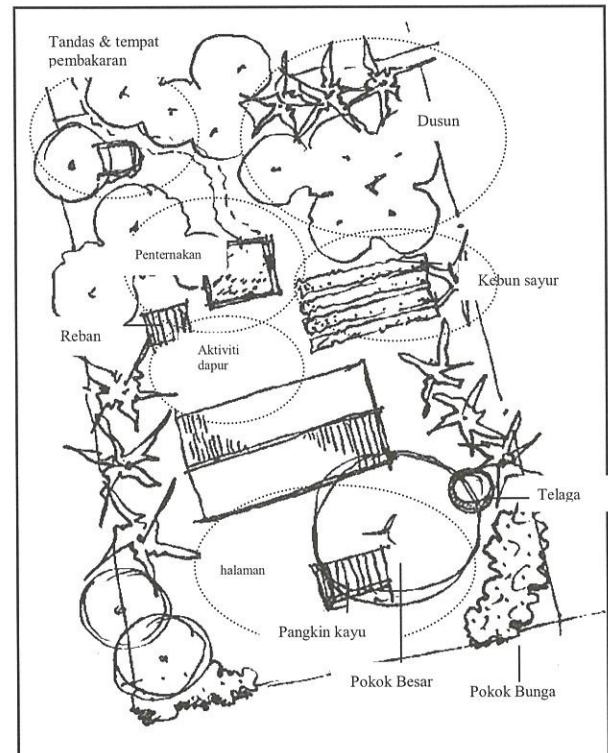
Terdapat dusun buah yang berskala besar dan ada yang kecil. Ia bergantung kepada saiz tanah. Pokok-pokok yang biasa ditanam ialah durian, manggis, langsung, rambutan, pisang, pokok salak dan pelbagai jenis pokok tempatan. Kawasan dusun ini juga sentiasa bersih dari semak samun kerana kawasan ini merupakan kawasan laluan penduduk kampung untuk ke sawah atau ke sungai yang terdapat di belakangnya.

5. Tandas dan kawasan membakar sampah

Tandas juga terletak di belakang rumah namun pada masa kini kedudukan tandas adalah di dalam rumah di bahagian dapur. Dengan adanya sistem pembentungan yang lebih baik tandas tidak lagi berada di luar rumah. Kawasan membakar sampah juga merupakan ciri-ciri yang ada di belakang rumah Melayu. Sampah dibakar di dalam lubang besar. Apabila telah penuh lubang ini akan dikambus. Kediaman yang masih terdapat kawasan pembakaran sampah ini kebanyakannya adalah rumah yang tidak diliputi sistem kutipan sampah oleh Pihak Berkuasa Tempatan. Kaedah dan teknik pembakaran sampah yang dilakukan oleh masyarakat kampung menunjukkan mereka begitu peka dengan hal keselamatan dan kebersihan kampung.

Tepi Rumah

Tepi rumah bermaksud bahagian kiri dan kanan rumah. Kawasan ini agak sempit ruangnya. Ada yang begitu hampir jaraknya sehingga boleh dilihat antara tingkap rumah yang berjiran. Bagi kawasan yang agak luas, ruang di bahagian kiri dan kanan rumah ini biasanya ditanam dengan pokok-pokok buah seperti pokok pisang dan pokok kelapa. Kedua jenis pokok ini tidak rendang dan tidak berbuah lebat. Pokok-pokok ini ditanam sebagai sempadan rumah atau tanah.

Rajah 3: Struktur ruang dan elemen persekitaran rumah Melayu di Kelantan

KESIMPULAN

Ciri-ciri kesamaan yang ditemui oleh penyelidik dalam penyelidikan ini menunjukkan terdapat satu (1) pola kelakuan atau budaya yang sama pada masyarakat di negeri Kelantan khususnya di kawasan Lembah Kelantan. Ciri-ciri kesamaan dalam bentuk rumah, gaya seni bina sehingga elemen persekitaran rumah menjadikan satu nilai atau perlambangan bagi masyarakat Melayu tradisi negeri Kelantan. Antara ciri-ciri persekitaran rumah Melayu tradisi di Kelantan ialah halaman tidak berumput, pokok ditanam di tengah halaman, perigi, dan pangkin juga di halaman rumah. Halaman belakang pula untuk aktiviti sosio-ekonomi penghuni. Bercucuk tanam untuk sara diri dan membela binatang merupakan ciri-ciri atau lanskap kediaman masyarakat Melayu di Kelantan.

Penyelidikan Struktur Ruang dan Elemen Persekitaran Rumah Melayu Tradisi di Kelantan telah berjaya membina satu lagi cabang-cabang ilmu yang tersirat dalam masyarakat budaya Melayu. Melalui penyelidikan asas ini, nilai dan tradisi masyarakat telah dapat dipaparkan. Ia merupakan satu kebudayaan atau perilaku yang berlaku dalam masyarakat Melayu tradisi yang mungkin selama ini dilihat sebagai satu panorama lanskap kampung sahaja. Pemilihan dan penyusunan ruang dan elemen di persekitaran rumah Melayu juga menunjukkan telah ada sistem sosial dalam masyarakat Melayu dan akhirnya membentuk satu organisasi yang lebih berstruktur iaitu sebuah perkampungan. Persamaan

yang ditemui dalam penyelidikan ini membolehkan satu jangkaan atau hipotesis terhadap ciri-ciri kediaman rumah Melayu tradisi yang mana struktur ruang adalah berkesinambungan daripada faktor topografi, seni bina rumah, pekerjaan penghuni dan bagaimana penghuni memenuhi riadah harian. Adalah diharap penyelidikan ini pada masa akan datang dapat dikembangkan dan ditinjau juga pada perkampungan yang mempunyai geografi yang berbeza.

SENARAI RUJUKAN

- Abdul Halim Nasir, Wan Hashim Wan Teh. (1997). *Warisan Seni Bina Melayu*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ahmad Sanusi Hassan and Ku Azhar Ku Hassan. (2001). *Corak Perumahan Tradisional Berkepadatan Tinggi*. Pulau Pinang: USM.
- Alexander, C., Ishikawa, S., and Silverstein, M. (1977). *A Pattern Language*, Oxford Universiti Press, New York.
- Chen Voon Fee, ed. (1998). *The Encyclopedia of Malaysia Architecture*. Singapore: Archipelago Press
- Ezrin Arbi. (1986). *Petempatan serta Bandar-bandar Awal di Tanah Semenanjung*. Skudai: UTM.
- _____. (2002). *Sejarah Perkembangan Senibina Di Malaysia dalam Bengkel Konservasi Monumen dan Tapak Tanah Bersejarah*, Jabatan Muzium Malaysia, 7-12 Oktober 2002.
- Gurupiah Mursib, Ra'alah Mohamad. (1998). The Basic Malay House. In C. V. Fee, *The Encyclopedia of Malaysia Architecture* (p. 20). Singapore: Archipelago Press.
- Lim Jee Yuan. (1991). *The Malay House: Rediscovering Malaysia's Indigenous Shelter System*. Pulau Pinang: Institut Masyarakat.
- Nik Hassan Shuhaimi Nik Abdul Rahman, ed. (2008). *Kebudayaan, Kesenian & Peradaban Alam Melayu*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Nik Mohamed Nik Mohd Salleh, ed. (1985). *Warisan Kelantan IV*. Kota Bharu: Perbadanan Muzium Negeri Kelantan.
- Phu'o'ng, D. Q. (2008). *Village Architecture in Hanoi: Patterns and Changes*. Hanoi: Science and Technics Publishing House.
- Siti Norlizaiha Harun (2010). *Jurnal Warisan dalam* [www.http://kota-city.blogspot.com](http://kota-city.blogspot.com), 10 September 2010
- Syed Ahmad Jamal. (1992). *Rupa dan Jiwa*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zainudin Awang. (2010). *Research Methodologys for Business and Social Sciences*. Shah Alam: UPENA.
- Zainal Kling. (2000). *Kekerabatan Melayu: Islam Dalam Kehidupan Sosio Budaya dalam A. Aziz dan Mohd Taib Osman, Tamadun Islam di Malaysia* (ms. 221). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zulkifli Hanafi. (1997). *Aspek Spiritual dan Hubungannya Dengan Konsep Ruang Rumah Tradisional Melayu* dalam Simposium Nusantara, ITM Perak, 29 November 1997

Surat kami : 700-KPK (PRP.UP.1/20/1)

Tarikh : 20 Januari 2023

Prof. Madya Dr. Nur Hisham Ibrahim
Rektor
Universiti Teknologi MARA
Cawangan Perak

Tuan,

**PERMOHONAN KELULUSAN MEMUAT NAIK PENERBITAN UiTM CAWANGAN PERAK
MELALUI REPOSITORI INSTITUSI UiTM (IR)**

Perkara di atas adalah dirujuk.

2. Adalah dimaklumkan bahawa pihak kami ingin memohon kelulusan tuan untuk mengimbas (*digitize*) dan memuat naik semua jenis penerbitan di bawah UiTM Cawangan Perak melalui Repositori Institusi UiTM, PTAR.

3. Tujuan permohonan ini adalah bagi membolehkan akses yang lebih meluas oleh pengguna perpustakaan terhadap semua maklumat yang terkandung di dalam penerbitan melalui laman Web PTAR UiTM Cawangan Perak.

Kelulusan daripada pihak tuan dalam perkara ini amat dihargai.

Sekian, terima kasih.

“BERKHIDMAT UNTUK NEGARA”

Saya yang menjalankan amanah,

SITI BASRIYAH SHAIK BAHARUDIN
Timbalan Ketua Pustakawan

PROF. MADYA DR. NUR HISHAM IBRAHIM
REKTOR
UNIVERSITI TEKNOLOGI MARA
CAWANGAN PERAK
KAMPUS SERI ISKANDAR

nar